

ЎЗБЕКИСТОН ЭТНОЛОГИЯСИНИНГ
НАЗАРИЙ-МЕТОДОЛОГИК
МУАММОЛАРИ

КБК:81.12(5Ўзб)7

М.35

УДК: 710.3.4

Ўзбекистон этнологиясининг назарий-методологик муаммолари. Илмий тўплам // Ўз Р ФА Тарих институти – Тошкент, “Наврўз”, 2014. – 276 б.

Масъул муҳаррир: т.ф.д., проф. *А.А. Аширов.*

Ишчи гуруҳи: т.ф.н. *Н.Х.Азимова* (рахбар), т.ф.н. *Г.Ш. Зунунова*, т.ф.н. *А.Р. Қаюмов* т.ф.н. *И.М. Хўжахонов*, т.ф.н. *С.Т.Давлатова*, т.ф.н. *Б.М. Убайдуллаева*, т.ф.н. *М.Х. Пайзиева*, катта илмий ходим-изланувчи *Н.Н. Нарзиев.*

Ушбу илмий тўплам ЎзР ФА Тарих институти “Этнология ва антропология” бўлими томонидан анъанавий тарзда ўтказиб келинаётган “Академик Карим Шониёзов ўқишлари” туркумидаги анжуманинг навбатдаги, VI Республика илмий конференцияси материаллари асосида тузилган.

Тўпламдан этнологиядаги замонавий концепциялар ва уларнинг ўрганилиши, миллийлик ва этномаданият масалалари, миллий диаспоралар ҳамда ўзбек халқининг оилавий ва диний қадриятларига бағишланган мақолалар ўрин олган.

Мазкур тўплам этнология билан қизиқувчи кенг китобхонлар оммаси учун мўлжалланган.

ISBN - 978-9943-381-39-1

© “Наврўз”, 2014й.

© ЎзР ФА Тарих институти

МУНДАРИЖА

СЎЗБОШИ.....	6
I. ЭТНОЛОГИЯДАГИ ЗАМОНАВИЙ КОНЦЕПЦИЯЛАР ВА УЛАРНИНГ ЎРГАНИЛИШ МАСАЛАЛАРИ.....	7
Этномаданий идентиклик билан боғлиқ назарий-методологик ёндашувлар <i>Исмоил Хўжахонов</i>	7
Цивилизациявий ёндашув ва унинг асосий йўналишлари <i>Мунира Хатамова</i>	16
Ўзбек халқи этногенезини ўрганишда хитой манбаларининг аҳамияти ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари <i>Аблат Хўжаев</i>	25
Ўзбек халқи этногенези ва этник тарихига доир нашрлар ҳақида баъзи мулоҳазалар <i>Адҳамжон Аширов</i>	40
Замонавий этнологияда этномаданият масалалари <i>Алишер Дониёров</i>	52
Этнос хўжалик фаолияти билан боғлиқ айрим назарий масалалар <i>Улугбек Абдуллаев</i>	58
Замонавий хўжалик муносабатларини ўрганишда янгича ёндашувлар ва методлар <i>Асрор Қаюмов</i>	65
Олий таълимда этнология фанини ўқитишнинг долзарб муаммолари <i>Очил Бўриев</i>	71
Этнолог мутахассисларни тайёрлаш ҳолати: ютуқлар, муаммолар ва уларнинг ечимлари <i>Турсун Салимов</i>	78
Ўзбек халқининг этногенези ва этник тарихи масалаларини ўқитиш муаммолари <i>Ахмадали Асқаров</i>	82
Ихтисослашган умумтаълим макабларида этнография фанининг ўқитилиши <i>Манзила Қурбонова</i>	91
Об одной экспедиции по изучению когнитивных процессов в Средней Азии и истоках кросс-культурных исследований <i>Валерий Хан</i>	97

Некоторые теоретические подходы к изучению материальной культуры народов <i>Гульчехра Зунунова</i>	104
Анъанавий кийимларни ўрганишга доир назарий қарашлар ва методлар <i>Саодат Давлатова</i>	113
Болалик даври этнографиясини ўрганишга доир назарий-методологик ёндашувлар <i>Барно Убайдуллаева</i>	128
Ёшлар муаммосини ўрганиш методлари ва методологияси <i>Худойберди Хақназаров</i>	143
II. МИЛЛИЙЛИК ВА ЭТНОМАДАНИЯТ МАСАЛАЛАРИГА ДОИР НАЗАРИЙ-МЕТОДОЛОГИК ЁНДАШУВЛАР	
Концепция экологической ниши в этноэкологии <i>Акбар Тагаев</i>	150
Муомала этикетининг этнологик аспектда ўрганилишига доир <i>Набижон Нарзиев</i>	156
О некоторых зарубежных концепциях понятий «нация» и «национализм» <i>Шерзод Мажитов</i>	160
Махмуд Қошғарийнинг “Девону луғотит турк” асари этнографик манба сифатида <i>Зиёдилла Исоқов</i>	168
Преимущество применения синтезированных теоретических парадигм при изучении диаспор <i>Михаил Тен</i>	174
Этнополитология Узбекистана: вопросы становления <i>Равшан Назаров</i>	186
Лақайлар этник таракқиётининг айрим жиҳатлари <i>Насриддин Назаров</i>	198
Шарқий Туркистон қарлужлари этник тарихининг ўрганилиши <i>Сабоҳат Соатова</i>	204
Ўзбекистон арабларининг этник ўзликни англаши <i>Шерзод Искандаров</i>	210

III. ОИЛАВИЙ ВА ДИНИЙ ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ЎРГАНИЛИШ МЕТОДОЛОГИЯСИ.....	219
Опыт использования этнологических методов в исследовании некоторых религиозных обрядов <i>Нодира Азимова</i>	219
Применение методов современной западной науки в изучении свадебной обрядности <i>Людмила Пак</i>	229
XIX аср охири – XX аср бошларида Туркистон хотин-қизларига тиббий ёрдам кўрсатилиши масалалари <i>Санавар Шодманова</i>	235
Трансформация роли городских шаманов: новый тип практики (На примере Ташкента) <i>Рамис Самтаров</i>	248
Оила мустаҳкамлигида никоҳга етукликнинг аҳамияти <i>Зиёда Расулова</i>	256
Шомонлик эътиқоди муаммоси фольклоршунос олимлар талқинида <i>Бахтиёр Халмуротов</i>	263
Фарғона водийси аёлларининг диний ҳаётида мавлуд маросимининг ўрни <i>Мадина Каримова</i>	268

– Шарқий Туркистон қарлуқлари тарихига оид манбаларни тўплаш, уларнинг илмий ва тарихий аҳамиятини аниқлаш, манбалардан фойдаланиш;

– қарлуқларнинг диний эътиқоди – исломнинг Шарқий Туркистон ҳамда Хитойда тарқалиш жараёни, тарихи ва унинг оқибатлари ҳақида мавжуд манбаларни ўрганиш,

– Шарқий Туркистон қарлуқларининг қадимги даврдан бугунги кунгача бўлган тарихида Маркази Осиё билан боғлиқ ёки аҳамиятли бўлган нуқталари ва уларнинг Маркази Осиё халқлари тарихи билан боғлиқ эканлигини аниқлаш. Зеро, бу тадқиқотлар Хитой ва ўзбек халқларининг бугунги кунда иқтисодий, ижтимоий ва маънавий соҳада интеграциялашув жараёнини янада мустаҳкамлайди, деган фикрдамиз.

Ш. ИСКАНДАРОВ

*Низомий номидаги Тошкент давлат
педагогика университети*

Ўзбекистон арабларининг этник ўзликни англаши

Этномиллий ўзликни халқнинг миллий ва менталитет хусусиятлари, унинг ҳозирги ва узоқ муддатга мўлжалланган манфаатларини рўёбга чиқариш шарт-шароит ва омиллари тўғрисида тасаввурлар беради. Жумладан, бир неча юз йиллардан буён халқ ва қабилаларни келиб чиқиш масаласи, турли соҳа мутахассис олимларини қизиқтириб келмоқда. Яъни файласуф, социолог, антрополог ва этнолог мутахассислар томонидан қатор тадқиқот ишлари олиб борилмоқда. Жумладан, “миллий” ва “ўзликни англаш” тушунчалари кўпгина таҳлилий ҳамда танқидий муносабатлар шаклланишига олиб келган. “Миллийлик” тушунчаси ижтимоий-сиёсий жиҳатдан таҳлил қилинганда, жамиятининг ижтимоий-тарихий тараққиёти мобайнида

маълум бир миллат, элатнинг тили, жойлашган ҳудуди, ижтимоий-сиёсий ҳаёти, психологик ҳолати ва дунёқараш тузилмасини ўзида акс эттирган мураккаб воқелик сифатида намоён бўлади.

Ўз навбатида шуни ҳам таъкидлаб ўтиш керакки, ўзликни англаш тўғрисидаги қарашлар узоқ ўтмишга бориб тақалади. Бу атаманинг илк бор мил. авв. IX асрда қадимги хинд эпосларида иштилганлиги тўғрисида илмий далиллар мавжуд. Ўзликни англаш тўғрисидаги психологик концепциялар дастлаб, Ғарбда шаклланган бўлиб, А. Пфендер, Т. Липпслар унинг асосчилари ҳисобланса, Россияда Е. Боборов, Л. Лопатин каби олимлар ҳам кўплаб тадқиқотлар олиб боришган. Ўзликни англаш XVII аср охири – XIX аср бошларида немис файласуфлари томонидан ҳам ривожлантирилган. Бу ҳақда Декарт: “Агар мен ҳар қандай нарса ва ҳодиса ҳақида фикр юритадиган бўлсам, аввало, ўзимнинг субъект сифатидаги мавжудлигимни ҳис қиламан”,¹ – деб таъкидлайди.

Нейдель 1947 йилгача тўплаган маълумотлари асосида миллий ўзликни англашни қуйидагича ифодалайди: “Этнолингвистик жараёндаги вазият ўзаро маданий алоқаларнинг ўзгаришлари, бирор жойда тугал, қаердадир қайта намоён бўлиши, ўзликни англашни ифода этади”².

XX асрда аксарият олимлар диққатини “ўз маданиятини англаш” тушунчасига қаратдилар. Ўзликни англаш учун ўз маданиятини билиш муҳим аҳамиятга эга бўлади³. Г.В. Шелепов, этник жамоани “келиб чиқиши ва унинг этник ўз-ўзини англашида намоён бўлиши, тил, ҳудуд, маданият ва турмушнинг баъзи белгиларини бирлиги асосида

¹ Қўчқоров В. Миллий ўзликни англаш ва барқарор тараққиёт. Тошкент, 2013. 20-21бетлар.

² Александренков Э.Г. “Этническое самосознание” или «этническая идентичность» // ЭО. 1996. № 3. С. 21.

³ Кушнер П.И. Этнические теории и этнические границы. М., 1951; Токарев С.А. Проблема типов этнических общностей (к методологическим проблемам этнографии) // Вопр. филос. 1964. № 11.

шаклланадиган маълум тарихий ва иқтисодий шарт-шароитлар натижасида пайдо бўладиган ижтимоий жамоанинг махсус кўринишидир”¹ деса, В.Н. Козлов этник жамоанинг асосий белгилари: “Этник ўз-ўзини англаш ва ўз миллий номига эга бўлишлик, тил ҳудуд, психик хусусиятлари, маданияти ва маиший турмуши, ижтимоий-ҳудудий ташкилотларнинг маълум шакллари...”², деган фикрни қувватлайди. Унинг фикрига кўра “ўзликни англаш тушунчасида (миллий халқ ривожига тадбиқ қилиш) асосан бир халқнинг этник ўзлигини англаши тушунилади”³.

Н.Н. Чебоксаров бўлса, 1964 йили “Қадимий ва замонавий халқларнинг келиб чиқиш масаласи” номли маърузасида миллий ўзликни англашни ўзига хос бир тушунча деб эътироф этади. У “ўзликни англаш тушунчасини” этноснинг бир сифати мисолида келтиради⁴. Унинг тадқиқотларидан бироз вақт ўтгач, миллий ўзликни англашга доир мукамалроқ таърифни рус олим Ю.В. Бромлей 1983 йилдаги “Очерки теории этноса” асарида илгари сурган. Унинг фикрича, “Этносни аниқлашда барча инсонларни қадимдан бир ҳудудни авлоддан-авлодга ўтиши, фақатгина бир хил ҳислатлари, фазилатлари эмас, балки уларнинг бир маданият (лингвистик жиҳатдан ҳам) ва руҳий жиҳатдан муаллақ бўлиши, жумладан, бошқа этник гуруҳлардан ўзлигини англашда фарқланишини кўрсатади”⁵. Бромлейнинг фикридан шуни англаш мумкинки, “ўзликни англаш” тушунчаси ҳар бир “этнос”да алоҳида аҳамиятга эга. У томонидан маданият сўзига ҳам ўзига хос таъриф берилган. Унинг фикрича, “маданият ва урф-одат ўчоғини

¹ Шелелов Г. Общность происхождения-признак этнической общности // Советская этнография. 1968. № IV. С. 73.

² Козлов. В.И. О понятии этнической общности // Советская этнография. 1967. №. С. 126.

³ Козлов В.И. Проблема этнического самосознания и ее место в теории этноса // СЭ. 1974. № 2. С. 79–92.

⁴ Джарылгасинова Р.Ш. Теория этнического самосознания в советской этнографической науке (основные аспекты проблемы)//СЭ. 1987. № IV. С. 9–22.

⁵ Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса. М., 1983. С. 57-58.

қолдирувчи асосий боғловчи канал – бу оиладаги авлоддан-авлодга қолдирилаётган муносабатлар мажмуи”дир¹. Ҳақиқатдан ҳам, унинг сўзи асослидир. Чунки, ҳар бир ҳалқнинг миллий ўзлигини сақлаши жараёнида оила муҳим бўгин ҳисобланади. Бу жараёни Ўзбекистонда яшаб келаётган диаспоралардан бири – арабларнинг турмуш тарзи, урф-одат ва анъанавий маросимларида кўришимиз мумкин.

А.А. Семеновнинг тахминича, Ўрта Осиё арабларининг бир қисми юқори табақа вакиллари, аскарлар ва ҳунармандлар бўлган² дейди. Мана, бир неча асрлардан бери Ўзбекистонда яшаб келаётган арабларнинг биргина ҳунармандчилик анъаналари бунга мисол бўла олади. Масалан, араб гилами, жун матога ишлов бериш анъаналари сақланиб, оилавий мерос сифатида ўтиб келмоқди.

Арабларга хос хусусиятлар борасида фикр билдирганда, аввало аҳоли рўйхати масаласи ҳам муҳим аҳамият касб этади. Чунинчи, бу борада XX аср бошларида, хусусан, 1926 йилда ўтказилган аҳоли ва қишлоқлар ҳисоб-китобига кўра араблар Қашқадарё вилоятида 1187 манзилда 341 491 фуқаро яшаган. Умуман олганда, вилоят ҳудудидаги қишлоқларнинг 29 тасида араблар яшаган³. Шунинг эътиборига олишимиз лозимки, XX асрнинг 50–60-йилларида Ўрта Осиё арабларининг умумий сони 6,4 мингга бўлиб, шундан Ўзбекистонда 5,4 минг нафарни ташкил этган”⁴. Ўзбекистон ҳудудида истиқомат қилиб келаётган арабларнинг сони 1926 йилда – 27977 нафар, 1979 йилда – 2039 нафар, 1989 йилда эса 2805 нафарни ташкил этган⁵.

XIX асрнинг охири – XX аср бошларида жанубий Сурхон воҳасида араблар Шеробод беклигининг Работак қишлоғида яшаганлар. Бу қишлоқ Шамол, Бой, Сари (1926

¹ Бромлей Ю.В. Ўша асар . 206-бет.

² Семенов А.А. К проблеме национального размежевания Средней Азии. Ташкент, 1924. С. 6.

³ Саидов М., Равшанов П. Жейнов тарихи. Тошкент, 1996. 33-бет.

⁴ Қаранг: Ўзбек совет энциклопедияси I-жилд. Тошкент, 1971. 425–426бетлар.

⁵ Этнический атлас Узбекистана. Тошкент, 2002 . 27-бет.

йилда 228 хўжадик бўлган) каби 3 қисмга бўлинган. Ўтмишда Работак “уч юз уйли араб” деб аталган¹.

Россиялик олимлар томонидан Қашқадарё вилояти Миришкор тумани Жейнов қишлоғида 2007 йил май ойида олинган ушбу қишлоқдаги фуқаролар йиғини маълумотига кўра, 2007 йил 1 январда бу ерда аҳоли сони 19000 киши ва уларнинг 10814 нафари ўзини араб миллати вакили деб тан олган. Қисқа муддат ичида аҳоли сони ўн баробар кўпайиши, бу ҳудудда яшаш учун шарт-шароитлар мавжудлиги ва ёшлар ўлими кам бўлганлигида, ёки Кушнер таъкидлаганидек, “ўзлигини сақлашга интилишда” бўлса керак².

Араблар Ўзбекистоннинг Қашқадарё, Сурхондарё, Бухоро, Навоий ва Самарқанд вилоятларида алоҳида қишлоқ ёки маҳаллаларда яшайдилар. Айнан араблар ўзбек халқининг ажралмас бир қисмига айланиши билан бирга, уларнинг сезиларли бир қисми ҳозирги кунгача этник ўзлигини сақлаб келмоқда.

Ўзликни англаш муаммоси индивидуал ва ижтимоий онг, фан ва амалиёт учун фундаментал аҳамиятга эга бўлиб, унинг турли аспекти билан фалсафа, руҳшунослик, антропология, социология, сиёсатшунослик, маданиятшунослик, диншунослик, ҳуқуқшунослик, тарих ва бошқа фанлар шуғулланади. Ўзликни англаш сиёсий амалиёт, халқора муносабатлар ва бошқарув нуқтаи назаридан ҳам ўта аҳамиятлидир³. Ҳар бир миллат бошқаларга ўхшамаган удумлари, ўзига хос яшаш тарзи билан гўзал. Демак, тараққий этган давлатларда ҳар бир миллатнинг миллий хусусиятларига ҳурмат билан қаралишида улкан маъно бор.

¹ Турсунов Н. Н. Жанубий Сурхон воҳаси аҳолисининг этник хусусиятлари (XIX аср охири XX аср бошлари). Дисс. афтореферати. Тошкент, 2006. 63-бет.

² Янес М. А К вопросу об оценке национального самосознания арабского населения Узбекистана (результат этносоциологического анкетирования) Т. 2007; Кушнер П.И. (Кнышев). Национальное самосознание как этнический определитель // КСИЭ. М.-Л., 1949. VIII. С. 3.

³ Файзуллаев А. Миллат, давлат ва инсоннинг ўзини англаши // Тарих ва ўзликни англаш: Ўзбекистон ва Германия XX асрда. Тошкент, 2007. 28-бет.

Шу жумладан, Ўзбекистонда ҳам миллатлар орасидаги тенг ҳуқуқлилиқ, ҳар бир миллатнинг урф-одатлари, анъаналарига, тили ва удумларига ҳурмат билан қараш тамоийллари қонун билан кафолатланган.

Ўзликни англашнинг юқори поғонаси бу – миллий ўзликни англашдир. Миллий ўзликни англаш ҳар бир миллат вакилининг объективлашган борлиқда ўз ўрнини идрок этиши, ижтимоий-тарихий ва маънавий-маданий тараққиётда ўзининг ярагувчилик фаолияти, эвристик изланишлари, интеллектуал салоҳиятига боғлиқлигини, шунингдек, ҳаёти ва фаолиятинида тараққиёт талаблари зарурлигини англашидир. Миллат вакиллари ўртасида ижтимоий тараққиёт мақсадларида яқдиллик бўлиши миллий онг, ўзликни англашнинг бош талабидир. Шахс миллатнинг мақсадлари, ижтимоий тараққиёт ҳақидаги ғояларни қабул қилмай, у билан яқдил бўла олмайди¹. Ихтиёрийлик озодлик, ўз манфаат ва интилишлари, фикрни эркин ифодалаш усулидир. Инсоннинг ўзлигини англаши “мен” ини ихтиёрий (табийий-ижтимоий зарурий) тарзда намоён қилишга интилиши натижасидир. Демак, ихтиёрий фаолиятисиз ўзликни намоён қилиш мумкин эмас².

Таниқли арабшунос олим С. Л. Волиннинг ёзишича, “Ўрта Осиёда араб қишлоқларнинг қанчалиқ кенг ёйилганлигини англаш учун минтақага оид ҳар қандай харитага назар ташлашнинг ўзи етарли бўлади. Чунки Ўрта Осиёнинг турли географик минтақаларида «Араб» ёки «Арабхона» номли қишлоқларни учратмаслик амри маҳол»³. Айниқса, XX аср бошларидаги баъзи изланишлар келажакда тадқиқотларда Ўзбекистон ҳудудидаги араблар номи билан боғлиқ жуда кўплаб қишлоқлар вужудга келганлигини кўрсатади. 1900 йилда рус тадқиқотчиси Н. Ф. Ситняковский

¹ Қўчқоров В. Миллий ўзликни англаш ва барқарор тараққиёт... 20-бет.

² Бердяев Н.А. Самопознание . М., 1999. С. 297.

³ Волин С.Л. К истории среднеазиатских арабов//Труды Института востоковедения АН СССР. Вып.36. М.; Л., 1941.С.114.

Зарафшон воҳасидаги аҳоли манзиллари номларини рўйхатга олиб чиққан. Унинг «рўйхати»да 2800 дан ортиқ қишлоқ номлари қайд этилган. Мазкур 2800 қишлоқнинг 78 таси Араб номи билан боғлиқ бўлган қишлоқлардир. Масалан, «Араб» деб аталувчи қишлоқлар 12 та, «Араблар» 4 та, «Арабон» 14 та, «Арабхона» 40 та, шунингдек Арабтепа, Қўлдошараб, Милкиараб, Чилонғу араб каби номлар ҳам шу рўйхатда келтирилган¹.

Арабхона Навоий, Бухоро, Самарқанд вилоятларида учрайдиган қишлоқлар. «Араблар яшайдиган жой»². Бухоро вилоятида рўйхатга олинган топонимлар 3000 дан ортиқ бўлиб, ана шу аҳоли манзилларининг 1/3 қисми этнотопонимлардир. Жумладан, биз тадқиқ қилган араб этноси билан боғлиқ Араб, Араба, Арабобод, Арабон, Арабқишлоқ, Араблар, Арабхона, Арабча каби номланган қишлоқлар сони 72 ни ташкил қилади³.

Таниқли топонимист олим Тўра Нафасов Қашқадарё воҳасида жойлашган араб қишлоқлар сони 21 та эканлигини аниқлаган. Жумладан, Арабовул, Араббон, Араббон дарвоза, Арабсой, Арабтўда, Арабхона кабилардир. Арабхона этнотопоними Қарши, Косон, Шаҳрисабз, Китоб туманларидаги шаҳар, қишлоқ ва гузар номларида учрайди. Араблар қишлоғи, хона – жой қўрғон, овул, қишлоқ, Арабовул Нишон тумани гузар араб этник гуруҳга мансуб кишилар яшаган овул (гузар) деганидир⁴.

Ўзбекистон арабларининг миллий ўзлигини англаш ҳисси анъанавий миллий либосларида сақланиб қолган. XX асрнинг 80- йилларда тадқиқот ишларни олиб борган. Олим Ҳ. Исмоилов арабларнинг моддий маданиятини тадқиқ этиб, уларнинг ўзига хос локал жиҳатларини таҳлил этган. Олимнинг таъкидлашича, кекса эркаклар – «наббат» ёки

¹ Караев С. Этнонимика. Ташкент, 1979. С.12-13.

² Қораев С. Ўзбекистон вилоятлар топонимлари. Тошкент, 2005. 84-бет.

³ Саидов М., Равшонов П. Жейнов тарихи. Тошкент, 1996. 32-бет.

⁴ Нафасов Т. Ўзбекистон топонимларининг изоҳли лугати. Т., 1988. 14-15-бет.

“жадди”, кекса аёллар – бувилар “набба” ёки “жудо”, ўрта ёшли эркаклар “сабайин”, болалик аёллар – “кадаса”, ёш йигитлар – “рузъон”, қизлар – “бинад”, “бинт” киядилар¹. Ўзбекистон арабларининг миллий либослари ҳозирги вақтга келиб унутилмоқда. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, бошқа халқларда учрамайдиган бир жиҳат, яъни араблар кексайган сари миллий кийимларини киябошлашади. Бу ҳам арабларнинг ўзига хос хусусиятларидан биридир.

Андхуй маҳалласида яшовчи хотин-қизлар миллий либосни ёқтиришади. Миллий либос уларга ярашади. Тақинчоқ ва бошга кийиладиган буюмлардаги айричалик шундаки, улар қадимда ижод этилганлиги билан ажралиб туради. Аёлларнинг бошида бўҳнак бўлади. Бўҳнак гиззи-оқ лачак устидан кийилади. Бўҳнакнинг ҳилолсимон гўшаси салқи тақиб юрилган². Икки яноққа эса жажжи кулчадек қилиб юмалоқланган куррак қўйилган. Куррак қора қўзининг биринчи қирқим жунидан тайёрланган. Катмола деб аталувчи безаклар бош либосига зеб беради. Катмола олтидан ишланган бўлади.

Ўзбекистон арабларининг идентиклик (этник ўзлик англаш) ҳисси ҳозирги кунимизгача сақланиб қолган. Совет тузими даврида олиб борилган сиёсий мафқуранинг таъсири арабларда миллий ўзликни англаш ҳисси йўқолишига олиб келган бўлса, мустақиллик йилларида арабларнинг урф-одат ва анъанавий маросимларини сақлаб қолишга эътибор қаратилмоқда. Ўзбекистон мустақилликка эришгач, тарихан қисқа давр ичида араб оиласи ижтимоий моддий ва маънавий ҳаётида қатор ижобий ўзгаришлар амалга оширилди. Ўзбекистонда яшаб келаётган арабларнинг миллий ўзликни англаш жараёни арабча номдаги кийим-кечаклар,

¹ Ражабов Р. Ўзбекистондаги араблар тарихи ва этнографияси. Тошкент, 2012. 312-бет.

² Дала ёзувлари. Қашқадарё вилояти. Миришкор тумани, Жейнов қишлоғи. 2011. йил.

ҳунармандчилик маҳсулотлари ҳамда айрим арабча сўзлар ва ибораларда сақланиб қолган.

III. ОИЛАВИЙ ВА ДИНИЙ ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ЎРГАНИЛИШ МЕТОДОЛОГИЯСИ

К.и.н. Н.Х. АЗИМОВА

Институт истории АН РУз.

Опыт использования этнологических методов в исследовании некоторых религиозных обрядов

Многолетняя работа в полевых исследованиях привела автора к мысли поделиться опытом использования некоторых методов этнографии в конкретном исследовании. Существование целого ряда антропологических методов ставит исследователя перед вопросом, какой из них приведет к наиболее полному сбору данных. Настоящая статья ставит перед собой задачу дать читателям основы методических приемов и способов собирания материала, которые необходимы для успешного осуществления полевой этнологической работы. Очень небольшой объем работы заставляет автора ограничиваться лишь самыми общими рекомендациями и советами. Темой исследования в данном случае будут те религиозные обряды, которые длительное время сосуществовали рядом с официальной религией. Конечно, для правильного понимания этих религиозных представлений и их места в жизни населения этнографу необходимо хорошее знание ислама и ее истории. В период особых социально-экономических преобразований, несмотря на определенные материальные условия, женщины чаще прибегают к их исполнению, поэтому фокусом изучения религиозных традиций были «женские» обряды. Женщины продолжают ревниво, относится к своим обрядам, приносящим им моральное удовлетворение и успокоение. Вера в то, что некоторые религиозные обряды, совершаемые ими, идут на улучшение жизни в социальном, да и в